

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника

Короленка Віталія Михайловича

на дисертацію здобувача ступеня доктора філософії

в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Опанащука Юрія Юрійовича

«Правові наслідки недодержання вимог закону

про нотаріальне посвідчення правочину»

I. Науковий рівень дисертації

Нотаріат уже багато століть виконує функцію надання вірогідності певним юридичним фактам. Держава фактично делегує системі нотаріату та безпосередньо нотаріусам, які її формують, певні верифікаційні функції. В більшості випадків за обов'язковою вимогою закону нотаріальне посвідчення надає юридичного значення діям суб'єктів правовідносин або юридичним фактам, а в деяких випадках за погодженням учасників правовідносин, коли воно не є обов'язковим, нотаріальне посвідчення може, так би мовити, посилювати таку вірогідність. В будь якому разі, нотаріальне посвідчення позитивно впливає на рівень правової визначеності для учасників цивільного обороту.

У випадках, коли законом передбачено обов'язкову вимогу про нотаріальне посвідчення певного виду правочинів, наслідки недодержання нотаріальної форми можуть мати негативний характер як для учасників такого правочину, так і для третіх осіб та цивільного обороту загалом. Тому дослідження правових наслідків недодержання нотаріальної форми правочинів є важливим як з практичного погляду, так і з наукового.

Ставлячи перед собою мету виявлення та аналізу проблем, що виникають у зв'язку із застосуванням правових норм, які регулюють цивільно-правові наслідки недотримання законодавчих вимог щодо нотаріального посвідчення правочинів, а також напрацювання на основі проведеного дослідження рекомендацій з удосконалення нормативно-правових актів у сфері посвідчувальної діяльності нотаріусів, здобувач проявив певну наукову сміливість. Адже, як йшлося вище, історія нотаріату налічує вже не одну сотню років. Нотаріат, його функції,

система, правове регулювання діяльності були предметом багатьох і багатьох наукових досліджень. Тому для науково пошуку чогось нового в окресленій сфері дисертант повинен був проявити непересічну зацікавленість темою та дослідницьку майстерність.

Автору вдалося досягти мети дослідження завдяки правильному визначенню переліку завдань, які були вирішені у відповідних підрозділах дисертації: проаналізовано сутність достовірності як особливої ознаки і результату нотаріального посвідчення правочину; визначено поняття, правову природу і види правових наслідків недійсності правочинів, у яких було порушено вимоги щодо їх нотаріального посвідчення; розглянуто і проаналізовано правові наслідки недійсності правочинів з огляду на недотримання вимог про їх нотаріальне посвідчення; виявлено і досліджено особливості конвалідації недійсних правочинів; детально проаналізовано особливості правових наслідків недодержання вимог щодо нотаріального посвідчення окремих видів правочинів; узагальнено основні проблеми, з якими стикаються правозастосовці в процесі реалізації правових наслідків недотримання вимог закону про нотаріальне посвідчення; сформульовано авторські пропозиції з удосконалення чинного законодавства стосовно правових наслідків недодержання вимог закону щодо нотаріального посвідчення правочинів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій.

Завдяки належному вирішенню усіх поставлених завдань автору вдалося сформулювати достатньо обґрунтовані висновки, які характеризують належним рівнем наукової новизни та мають істотне значення для науки цивільного права.

У розділі першому «Теоретичні засади дослідження цивільно-правових наслідків недодержання вимог закону про нотаріальне посвідчення правочинів» з'ясовано стан наукової розробки проблеми правових наслідків недійсності правочинів із вадою форми, обрано методологію дослідження. Автор розкриває нотаріальне посвідчення сторін як засіб підтвердження їх достовірності, торкається процедурних моментів нотаріального посвідчення правочинів, формулює поняття наслідків недодержання вимог закону щодо нотаріального

посвідчення правочинів та систематизує їх, характеризує конвалідацію як цивільно-правовий наслідок недотримання нотаріальної форми правочину.

За результатами дослідження, розкритими у розділі першому дисертації, здобувач робить низку цілком обґрунтованих висновків теоретичного та практичного спрямування, серед яких заслуговують на особливе схвалення такі:

- оскільки нотаріальне посвідчення правочинів, з одного боку, реалізується додатковим засвідченням достовірності волі і намірів сторін правочину, які через це стають для них загальновідомими, а з іншого боку, здійснюється неупередженим, незаінтересованим у настанні чи ненастанні певних юридичних наслідків у результаті нотаріального посвідчення правочину суб'єктом (нотаріусом), переконані, що розширення відповідного переліку фактів, що не потребують доказування за рахунок доповнення ст. 82 ЦПК України, ст. 75 ГПК України, ст. 78 КАС України відповідним пунктом такого змісту: «обставини, що впливають зі змісту нотаріально посвідчених правочинів у спорах між сторонами такого правочину за винятком судових справ про визнання таких правочинів недійсними»;

- у зарубіжних державах домінантним є таке ставлення до обставин, що впливають зі змісту нотаріально посвідчених правочинів, через що вони не потребують окремого доведення у процесі розгляду відповідних справ по суті, варто також зафіксувати це положення в тексті вітчизняного процесуального законодавства;

- порушення звичного перебігу правовідносин детермінує необхідність переосмислення посвідчувальних функцій нотаріуса саме в контексті додаткової достовірності засвідченого правочину на якісно іншому рівні, що має свої критерії чинності, серед яких пропонуємо виокремити: 1) особистісний, 2) державницький, 3) авторизаційний;

У розділі другому «Особливості правових наслідків недодержання вимог закону про нотаріальне посвідчення окремих видів договорів» здобувач, на основі загальних положень про наслідки недодержання обов'язкової нотаріальної форми правочину, сформульованих у розділі першому, досліджує правові наслідки

недодержання вимог закону про нотаріальне посвідчення односторонніх правочинів, чому присвятив підрозділ 2.1. У підрозділі 2.2, який містить п'ять пунктів, дисертант детально досліджує правові наслідки недодержання вимог закону про нотаріальне посвідчення окремих видів двосторонніх правочинів: договорів про відчуження нерухомого майна; договорів застави; договорів оренди; шлюбних договорів; договорів дарування.

За результатами дослідження, розкритими у розділі другого дисертації, здобувач робить низку цілком обґрунтованих висновків теоретичного та практичного спрямування, серед яких заслуговують на особливе схвалення такі:

-об'єктивно притаманна сімейним відносинам емоційна, економічна, побутова та фізична пов'язаність подружжя, а також неминуче повне чи часткове успільнення майна чоловіка і дружини істотно відрізняють подружні майнові відносини від традиційних відносин між майново відокремленими та автономно представленими суб'єктами правовідносин, що регулюються цивільним законодавством. Водночас шлюбний контракт своїм призначенням має впорядкування саме майнових (і виключно майнових) відносин між подружжям, що під таким кутом зору дозволяє безумовно уналежнити його до інститутів та інструментів цивільного права і законодавства, у якому найбільш повно і всебічно розроблені механізми, способи і форми договірної регулювання майнових відносин - як речових, так і зобов'язальних;

-забезпечення ефективної регламентації правовідносин, пов'язаних з обігом нерухомого майна, було і залишається актуальним протягом усієї історії держави і права, що обумовлюється такими детермінантами: 1) як невід'ємний об'єкт цивільних прав, нерухомість завжди створює для держави непересічно важливу сферу прискіпливого правового регулювання, 2) цивільний обіг нерухомості - це та правова екосистема, де найбільш поширеними є порушення прав громадян у різних формах.

Практична і теоретична значущість отриманих результатів дисертаційного дослідження.

Дисертаційне дослідження Опанащука Ю. Ю. «Правові наслідки

недодержання вимог закону про нотаріальне посвідчення правочину» ґрунтується на високому рівні теоретичної підготовки дисертанта. Сформульовані ним висновки та пропозиції мають суттєве практичне та теоретичне значення, можуть застосовуватися у практичній діяльності суддів, учасників цивільного процесу та їх представників, а також як основа для подальших наукових розробок на тему правових наслідків недійсності правочинів, вчинених з недодержанням обов'язкової нотаріальної форми. Матеріали дослідження можуть використовуватися при викладанні курсу цивільного права України, порівняльного цивільного права, спецкурсів на тему способів захисту цивільних прав.

Враховуючи наведене дисертація Опанащука Юрія Юрійовича «Правові наслідки недодержання вимог закону про нотаріальне посвідчення правочину» є новою, цілісною, завершеною науковою працею, яка має належний науковий рівень та відповідає вимогам п. 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Втім пропоноване наукове дослідження не позбавлене певних недоліків, що викликають деякі зауваження, а певні міркування чи висновки автора носять дискусійний характер та потребують уточнення:

-згідно зі статтею 216 ЦК України недійсний правочин не створює юридичних наслідків. Недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається. Згідно з частиною першою статті 220 ЦК у разі недодержання сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору такий договір є нікчемним. Згідно з частиною другою статті 220 ЦК якщо сторони домовилися щодо усіх істотних умов договору, що підтверджується письмовими доказами, і відбулося повне або часткове виконання договору, але одна із сторін ухилилася від його нотаріального посвідчення, суд може визнати

такий договір дійсним. За твердженням самого дисертанта (с. 68 дисертації), конвалідація - це процедура надання чинності недійсності правочину. Тобто нікчемність правочину, укладеного з порушенням вимог закону про його нотаріальну форму, як нікчемного є його єдиним обов'язковим наслідком. Натомість конвалідація видається правовим механізмом саме подолання наслідків недійсності правочину. Тому погляд автора на конвалідацію як саме на наслідок недотримання нотаріальної форми правочину потребує більш детального пояснення під час захисту дисертації.

Водночас, висловлені зауваження носять дискусійний характер і не применшують загальну позитивного враження від проведеного дослідження і не впливають на позитивну оцінку рукопису дисертації. Переважна більшість наукових пропозицій є аргументованими.

II. Оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Високий науковий рівень дисертаційного дослідження, чіткість викладення методів наукового дослідження, вказаних у вступі до дисертації, та повнота і наукова результативність їх застосування свідчать про належне оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

III. Кількість і обсяг публікацій. Повнота опублікованих матеріалів дисертації

Основні наукові результати дисертації Опанащука Юрія Юрійовича оприлюднено у 9 наукових публікаціях: 3 статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 1 публікація у науковому періодичному виданні, яке проіндексовано в наукометричній базі Scopus; 5 публікацій апробаційного характеру, які розкривають основний зміст дисертації:

Статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування
до переліку наукових фахових видань України

І.Опанащук Ю. Ю. Парадигмальні підходи до сутності нотаріального посвідчення правочинів. Підприємництво господарство і право. № 10. 2020. С. 27-31.

2. Опанащук Ю. Ю. Сучасні детермінанти нотаріальної діяльності: цивілістичний аспект. Юридична Україна. № 8. 2020. С. 51-59.

3. Yuriy Opanashchuk. Consequences of non-compliance with the requirements for notarization of transactions concluded by one of the spouses. Entrepreneurship, Economy and Law №7. 2021. p. 5-10.

Стаття у науковому періодичному виданні, що індексується
в наукометричній базі Scopus

4. Yurii Yu. Opanashuk, Maksym O. Hetmantsev, Viktoriia O. Khomenko, Oksana M. Krukevych. Features of Conclusion of Electronic Transactions Requiring a Notarial Certificate. International Journal of Criminology and Sociology, 2021, 10, 423-429 URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85101022901 &origin=resultslist&sort=plf-f>

Опубліковані праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Опанащук Ю. Ю. Нотаріальне посвідчення правочинів щодо відчуженню корпоративних прав. «Імплементація міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України»: збірник матеріалів науково-практичного круглого столу (м. Київ, 17 червня 2021 р.). К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2021.

6. Опанащук Ю. Ю. Цивільно-правові наслідки недотримання вимог щодо форми правочину. «Імплементація міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України» [Електронний ресурс]: збірник матеріалів III науково-практичного круглого столу (м. Київ, 14 травня 2020 р.) / наук. ред. Бобрик В. І. К.: Електрон, текст, дані. НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2020. 148 с. С.97-102.

7. Опанащук Ю. Ю. Реституція як спосіб захисту цивільного прав. Запорізькі правові читання: матеріали Щорічної міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 19-20 травня 2020 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. 428 с. С. 318-320.

8. Опанащук Ю. Ю. Нотаріальне посвідчення заяви про надання дозволу на імміграцію та пов'язані з цим правочини. Правові виклики сучасності: міжнародна міграція в умовах глобалізації : Матеріали I Міжнар. наук.-практ.

онлайн конф. (Чернівці, 23 жовтня 2020 р.) / [редкол.: Н. Д. Гетьманцева

(голова), О. В. Кіріяк (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 236 с. С. 160-161.

9. Opanaschuk Yu. Yu. Authenticity as a consequence of the contractual notarization. Правові виклики сучасності: міжнародна міграція в умовах глобалізації : Матеріали III Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 06 жовтня 2022 р.) / [редкол.: Н. Д. Гетьманцева (голова), О. В. Кіріяк (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 345 с. С. 186-189.

Зазначені публікації містять належне обґрунтування отриманих наукових результатів, опубліковані у виданнях, кількість та рівень яких відповідає встановленим вимогам, характеризуються повнотою викладу матеріалів дисертації, опубліковані у різних випусках (номерах) наукових періодичних видань. Серед наведених публікацій немає таких, в яких повторюються наукові результати, опубліковані раніше в інших наукових публікаціях, що вже зараховані за темою дисертації. Опублікування результатів дисертації Опанащука Юрія Юрійовича на тему «Правові наслідки недодержання вимог закону про нотаріальне посвідчення правочину» відповідає вимогам, встановленим п. 8 Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

IV. Відсутність порушень академічної доброчесності.

Під час аналізу дисертаційного дослідження та публікацій автора, у яких розкриваються основні результати дисертації, фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Опанащука Юрія Юрійовича виконана на належному науково-теоретичному та методологічному рівнях, самостійним науковим дослідженням.

V. Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Опанащука Юрія Юрійовича на тему «Правові наслідки недодержання вимог закону про нотаріальне посвідчення правочину», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право, галузь

знань 08 Право характеризується належним науковим рівнем, містить обґрунтовані та актуальні нові наукові положення, сформульовані здобувачем самостійно під час цілісного завершеного наукового дослідження, результати якого повно опубліковано у визначеній законодавством кількості публікацій, має достатнє теоретичне та практичне значення для юридичної науки, за своїм змістом відповідає спеціальності 081 Право, галузь знань 08 Право, і загалом відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року, Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 202 р. № 44, Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 № 40, а її автор - Опанащук Юрій Юрійович - заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Рецензент

*провідний науковий співробітник
лабораторії захисту суб'єктивних прав
відділу проблем приватного права
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник*

Віталій КОРОЛЕНКО